

Įvadas į kasdienybės studijas: kasdienybė kaip kultūrą tvarkanti erdvė

Auksuolė Čepaitienė

Kasdienis pasaulis, anot Peterio L. Bergerio ir Thomaso Luckmanno, yra žmogui artima ir konkrečiai suvokiama gyvenimo tikrovė, organizuojama aplink mano kūno „čia“ ir mano dabarties „dabar“ (Berger, Luckmann 1999). Elgsenos, įpročių, įvykių kasdienis kartojimasis bei rutiniškumas kuria savitą socialinę erdvę, kuri atrenka ir priartina arba nutolina žmones, idėjas, poreikius, daiktus, įvykius savaip įprasmindama jų reikšmes ir tarpusavio saitus.

Šis straipsnis tai įvadas į „Lietuvos etnologijos: socialinės antropologijos ir etnologijos studijų“ tomą, skirtą kasdienio gyvenimo tyrimams. Jame į kasdienybę žiūrima kaip į etnografinį faktą ir kaip į akademinę socialinių bei kultūrinių disciplinų diskursuose vartojamą sąvoką. Čia taip pat aptariami tie jos aspektai, kurie išryškėjo kituose šio leidinio straipsniuose.

Dr. Auksuolė Čepaitienė, Lietuvos istorijos institutas, Etnologijos skyrius, Kražių 5, LT-01108 Vilnius, el. paštas: auksuole@cepaitis.aiva.lt

Kasdienybės sąvoka, viena iš didžiųjų Henri Lefebvre (Lefebvre 1991), Michel de Certeau (de Certeau 1980) idėjų (žr. Highmore 2002), yra plačiai vartojama antropologų, etnologų, istorikų, sociologų, menotyrininkų. Tačiau šiandien ne vien teorinis ir akademinis jos patrauklumas skatina pasirinkti šią temą kaip analitinį objektą. Esminiai politiniai, socialiniai pokyčiai, pastaruosius porą dešimtmečių vykstantys Lietuvoje, suponuoja klausimus, kaip šių iššūkių šviesoje atrodo kasdienis žmogaus pasaulis, ar yra ir koks yra ryšys bei sąveika tarp visuomenėje vykstančių bendrųjų procesų ir žmogaus kasdienybės. Ieškant atsakymų į šiuos ir kitus klausimus galima nukrypti į čia nepriimtina kraštutinumą, teigiantį kasdienio pasaulio suverenumą bei skirtumą tarp reiškinį, vykstančių visuomenės makro lygmenyje ir žmogaus artimoje aplinkoje. Beje, analitiniu atžvilgiu toks požiūris kartais gali būti efektyvus. Ta proga vertėtų prisiminti socialiniuose moksluose įprastą erdvės dalijimą į viešąją visuomeninę ir namų erdvę, arba Marvin Harris kultūros suvokimą kaip universalų

modelį, susidedantį iš infrastruktūros (technologijos ir veiklos, orientuotos į pragyvenimo bendruosius procesus), struktūros (namų gyvenimo ir socialinių grupių gyvensenos) ir antstato (simbolinių, dvasinių ir esminių kultūros infrastruktūros ir struktūros aspektų) (Harris 1995: 16–17). Vis dėlto toks skyrimas tėra teorinis gyvenimo konceptualizavimas. Etnografinė realybė pateikia pavyzdžių, kurie parodo ne tik tai, kad skirtumas ir ribos tarp šių lygmenų yra neraiškios, bet ir tai, ar jos apskritai yra.

Šio straipsnio¹ ir „Lietuvos etnologijos: socialinės antropologijos ir etnologijos studijų“ tomo tikslas yra nagrinėti kasdienybę kaip diskursą ir kaip konkretaus laiko žmogui fiziškai artimą tikrovę. Čia kasdienybė suvokiama kaip objektyvus socialinis faktas ir intersubjektyvi socialinė erdvė, kuri savaip įprasmina ir sutvarko įvairius gyvenimo reiškinius bei objektus – pasaulį, pilną daiktų, idėjų, simbolių, socialinių santykių ir vertybių – pritraukdama bei nušviesdama vienas sritis bei reikšmes ir užtamsindama kitas, suderindama arba išryškindama skirtumus (žr.: Greimas 2004). Straipsnyje aptariamas kasdienybės etnografinis faktiškumas bei kultūrinis instrumentalumas, susijęs ir su konceptualiais bei metodologiniais jos aspektais. Taip pat atkreipiamas dėmesys į kituose šio leidinio straipsniuose išryškėjusius kasdienio gyvenimo dinamiškuosius bruožus (žr. taip pat Highmore 2002) – ritmiškumą, polinkį integruoti tolimus reiškinius ir transformuoti juos iš sakraliosios erdvės į kasdienę, siekį fragmentuoti visumą bei abstrahuoti, sureikšminti detales, o neeilinius dalykus, pavyzdžiui, kūrybingumą, padaryti savaime suprantamą.

Kasdienybės etnografinis empiriškumas

Sakoma, kad *kasdienybė* etnologams ir antropologams yra jų žinojimo būtis. Michel-Rolph Trouillot straipsnyje „Valstybės antropologija globalizacijos amžiuje“ rašo: „Sociokultūrinė antropologija dažnai kyla iš kasdienio gyvenimo banalybės“ (Trouillot 2001). Lietuvoje daug kas šitaip pasakytų ir papildytų, kad etnologija taip pat. Iš tiesų mes savo pateikėjus ir situacijas atpažįstame tiesiogiai ir artimai bendraudami. Su jais susitinkame jų namuose, darbo vietose, šeimos narių, draugų ar bendradarbių apsuptyje. Su jais kalbamės kaip su individualiais, sprendžiančiais nuolat pasikartojančias ir konkrečias gyvenimo užduotis, kurios vienu metu gali apimti ir šeimos ar pragyvenimo problemas, ir aukštąsias technologijas, politiką ar tarpnacionalinius santykius. Esame paste-

¹ Esu nuoširdžiai dėkinga Vaciuvi Miliui ir Jonui Mardosai už esmines ir įvairiapusiškas pastabas.

bėję ir tai, kad atsakydami į mūsų pateiktus klausimus pateikėjai juos suvokia ne kaip abstrakčius teorinius svarstymus, bet kaip konkrečias patirtis, kurias jie reflektuoja čia pat paieškoję jų savo biografijose, artimose aplinkose ar atmintyse.

Taigi atrodytų, kad nėra prasmės išskirti kasdienybės kaip atskiros srities, nes tai yra tiesiog visa apimanti, etnologų ar antropologų tyrinėjama etnografinė erdvė. Tačiau joje ne sykį teko apčiuopti *kasdienybę* kaip empirinę kategoriją, kuria pateikėjai naudojosi darydami tvarką juos supančioje aplinkoje – sistemindami reiškinius bei objektus ir apibūdindami situacijas. Norėčiau tai iliustruoti pora pavyzdžių. Kalbantis apie naminės tekstilės gamybą teko pastebėti, kad žmonės, drabužius skirstydavo į *kasdienius* ir *šventinius*, *bažnytinius* (Mastonytė 1964), taip juos ir pavadindami (Bourdieu 1991). Toks skirstymas buvo susijęs ne tik su jų dėvėseną kasdien ar tam tikromis progomis, bet ir su daugeliu kitų dalykų: su išigijimo būdu (išsiaudžiant namuose ar perkant parduotuvėje), su drabužio socialine ir turtine verte, estetinėmis ar patvarumo savybėmis, mada ir kt. (Čepaitienė 2001: 38–39, 49–50). Lygiai taip pat į *kasdienius* ir *šventinius* pateikėjai skirstė socialinius santykius. Kalbėdami apie bendravimą šeimoje ir tarp giminių jie pabrėždavo, kad bendraujama panašiai. Tačiau pagrindinis, jų nuomone, skirtumas tas, kad santykiai šeimoje yra *kasdieniai*, pagrįsti įvairiapusiškais ryšiais kiekvieną dieną, fiziniu artimumu, bendru buitinių ir kitokių reikalų tvarkymu, o santykiai su giminėmis yra *šventiniai*, kai susitinkama tam tikromis progomis: per laidotuves, vestuves, jubiliejus, giminių suvažiavimus arba tiesiog lankant gimines (Čepaitienė 2003a: 202–204; Boholm 1983).

Tokią etnografinę kasdienių ir šventinių (nekasdienių) situacijų atskyrimą galima būtų nagrinėti pasitelkiant Mircea Eliade sąvokas *šventenybė* ir *pasaulietiškumas*, t. y. „du buvimo pasaulyje būd[us], dvi būties situacij[as], kurias žmogus išgyvena savo istorijos eigoje“ (Eliade 1997: 11). Akivaizdu, kad šios dvi socialinės būsenos turi savitus kokybinius parametrus, arba, anot Peterio L. Bergerio ir Thomaso Luckmanno, tipizacijos schemas (Berger, Luckmann 1999: 47), pagal kurias objektai arba situacijos yra atrenkamos, įjungiamos ir reprodukuojamos. Tačiau aukščiau aptartuose atvejuose svarbiausia tai, kad pateikėjai kasdienybę įvardijo kaip savitą situaciją ir atskyrė ją nuo šventiškumo. Taip jai buvo suteiktas gyvenimiškas realumas ir galimybė ją etnografiškai atpažinti bei analizuoti.

Fiziškai artima ir socialinio žinojimo nušviesta kasdienybės erdvė yra ir erdvė, kurioje atsidūrę objektai ir santykiai keičia prasmes vienas prarasdami, kitas įgydami. Sykį viename Varėnos rajono kaime teko kalbėtis su vyresnio amžiaus moterimi, kuri gyveno viena. Kalbėjomės apie įvairius dalykus: apie

šeimą, suaugusius vaikus, artimus ir tolimus gimines, apie tai, kaip jai sekėsi gyventi atitekėjus į vyro tėvų namus. Ji parodė savo namą, daržą, čia auginamas braškes, svogūnų ir kopūstų lysves. Kalbėdama apie giminytę, ji ypač pabrėžė ryšių su kaimynais svarbą: „Beveik svarbiausia, jei geras kaimynas, nes giminė toli. Aš kaip koją susilaužiau, tai dieverio dukrą kviečiau, o mano giminė toli gyvena. Sesuo Vilniuje, sūnus vėl toli. Tai pas kaimynę bėgau“. Jos žodžiai, kad teko kviestis kaimynę – dieverio dukrą, nes jos giminė toli gyvena, man pasirodė svarbūs ir reikšmingi. Juk dieverio dukra jai irgi yra giminė, t. y. vyro brolio dukra. Bet ją pateikėja atskyrė nuo *savos* giminės ir pavadino kaimyne. Pasakojime ji ne kartą pabrėžė, kad gyvena viena ir giminių arti neturi, nors prisiminė, kaip kadaise jos šešuras padalijo žemę savo sūnums, kaip jie pasistatė trobas greta ir kaip iki šiol čia gyvena jų vaikai. Tačiau buvo akivaizdu, kad tarp šios moters ir dieverio dukros buvo susiklostę ne gimininiai, bet kaimyniniai santykiai. Galima būtų spėti, kad ši moteris tik prigimtinus kilmės ryšius vadino giminiais, o ne vedybinius². Tačiau iš jos pasakojimo apie gyvenimą ištekėjus vyro šeimoje buvo matyti, kad tokiam socialinių santykių įvertinimui ypatingą reikšmę turėjo ir artimas buvimas šalia vyro giminių.

Panašių atvejų, kai kasdienybės tikrovė, priartindama ir nutolindama, apšviesdama ir užtamsindama sritis, ryšius bei raiškas, dalyvauja naujai įprasmindama kultūrinės reikšmės, teko sutikti ne kartą (Berger, Luckmann 1999). Kasdienybės erdvėje atsidūrę žmonės, daiktai, kūnai ar santykiai pakludavo jos tvarkymo principams (Edensor 2002: 19). Tim Edensor atkreipia dėmesį į tai, kad kasdienis pasaulio vertinimas yra procesas, susijęs labiau su tapimu nei su buvimu. Tai pritraukiantis, audžiantis, atskiriantis, nuolat kintantis bei kuriantis vyksmas (Edensor 2002: 23). Tai ne tik įvardyta ir suvokta socialinė situacija, būseną ir diskursas, bet ir žmogų supanti artima erdvė bei laiku fiksuojamas kontekstas, aktyviai bei kūrybiškai dalyvaujantis formuojant socialinį bei kultūrinį gyvenimą.

Kasdienybė kaip teorinis ir metodologinis klausimas

Vis dėlto apibrėžiant *kasdienybę* reikėtų sutarti, ar tai tik etnografiškai atpažįstama empirinė būtis, ar akademinė sąvoka, tyrinėtojų sukonstruota siekiant apibūdinti, pavyzdžiui, šeimą, darbą, pragyvenimą. P. L. Bergeris ir T. Luckmannas darbe „Socialinis tikrovės konstravimas“ teigia, kad „kasdienis gyvenimas iškyla kaip tikrovė, kurią žmonės interpretuoja ir kuri jiems subjektyviai

² Galima būtų prisiminti dažną nuomonę, kad vyras ir žmona yra ne giminės (žr.: Čepaitienė 2003b).

prasminga kaip vientisas pasaulis. Mums, sociologams, ši tikrovė yra mūsų analizių objektas“ (Berger, Luckmann 1999: 33). Kasdienę tikrovę galima traktuoti kaip neginčijamą medžiaginį ir analitinį faktą, lygiai kaip ir abejoti jos savaime suprantamu egzistavimu. Tačiau ją apibrėžiant svarbiausia yra ne alternatyvus klausimo formulavimas „ar“ – „ar“, bet pasiryžimas dar kartą į ją įdėmiai pažvelgti.

P. L. Bergeris ir T. Luckmannas, apibūdindami kasdienio gyvenimo erdvę, pabrėžė, kad tai yra tikrovė, sutelkta aplink mano kūno „čia“ ir mano dabarties „dabar“ (Berger, Luckmann 1999: 36). Tai yra įvairiais pavidalais pasireiškianti sinchroniškoji erdvė, kurią be jokios atrankos galima fiksuoti tarsi filmuojant Jono Meko kamera. Matmuo „čia ir dabar“ yra šių kasdienybės studijų metodologinis pagrindas. Jis padeda apčiuopti žmones supantį pasaulį, kuriame pinasi darbas, politika, verslas, linksminimasis, šeima, religija, lavinimas, socialinė padėtis, estetika ar moralė. Reikšminga, kad, diskursui „čia ir dabar“ suteikus centrinę vietą, galima priartėti ne tik prie tos savaip sutvarkytos, aki-vaizdžios bei rutiniškai pasikartojančios tikrovės, bet ir prie veiksmų, lemiančių tokios tvarkos savitumą.

Mokslinėje kalboje kasdienybės sąvoka vartojama įvairiuose kontekstuose dažnai įprastai nusistovėjusiomis prasmėmis, kur šeima, darbas, pragyvenimas ar gyvenimo stilius yra svarbiausios aktualijos. Valstietiškoji, o vėliau ir darbinikiškoji kasdienybė bei jos daiktiškumas ilgą laiką buvo lietuvių etnologinių tyrinėjimų objektas (pvz., Bernotienė 1974; Butkevičius 1971; Daniliauskas 1970; Dundulienė 1963; Kudirka, Milius, Vyšniauskaitė 1983; Merkienė, Milius 1979; Merkienė 1965, 1966; Milius 1959; Morkūnas 1977). Kaip rašoma „Lietuvių etnografijos bruožuose“, norint visapusiškai pažinti tautą, būtina pažinti pagrindinius jos užsiėmimus ir verslus, darbo įrankius, pastatus, apsirengimą, papročius ir kt. (Vyšniauskaitė 1964).

Kasdienybės tema yra ir sociologų domėjimosi sritis. Ji populiari tyrinėjant sovietinį bei posovietinį gyvenimą. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas ir Geteborgo universitetas 1997 m. leista trečiąją socialinių studijų tomą skyrė kasdienio gyvenimo ir jo pasikeitimo tyrimui Baltijos šalyse posovietiniu laikotarpiu (Taljūnaitė 1997). Jame socialinės problemos nagrinėjamos konceptuali (Narusk 1997: 9–23) ir empiriniu lygmeniu. Klausimai, susiję su šeima, jos santykiais ir gyvenimo būdu, darbu, pragyvenimu, lyties problemomis ar sveikata, interpretuojami kaip žmogui jautriausios ir kasdienybės suvokimui reikšmingos sritys. Panašaus požiūrio laikomasi ir kitame leidinyje – Estijos nacionalinio muziejaus leidžiamo žurnalo „Pro Ethnologia“ 16 tome, skirtame socialistinio ir posocialistinio kasdienio gyvenimo tyrimui (*Pro Ethnologia* 2003). Kaip

ir kitur³, čia darbas, šeima, gyvenimo stilius yra tos sritys, kurios apibrėžia kasdienybę.

Tačiau mūsų pasirinktas teorinis ir metodologinis diskursas, sureikšminantis „čia ir dabar“ matmenį, leidžia praplėsti jos erdvę neribojant sričių ir iškeliant eminių požiūrių prieš etinį. Tokiu keliu eiti skatina ir pastarojo laikotarpio akademinės tendencijos, siekiančios naujai įvertinti dabartinio gyvenimo sudėtingumą, skirtingų kultūrinių pasaulių susidūrimus ar sąveikas tarp lokalių bei globalių sistemų. Todėl telkiant dėmesį ties eiliniu žmogumi ir jo artimu pasauliu gali būti ne tik išlaikoma socialinės ir kultūrinės erdvės pusiausvyra, bet ir apčiuopiamas santykis tarp to, kas yra vadinama „vietos kompleksiskumu, žiūrint iš išorės, ir kasdienio gyvenimo paprastumu, matant jį iš vidaus“ (Ekholm-Friedman, Friedman 1995: 137).

Prisilietimą prie eilinių žmonių gyvenimo Fredrikas Barthas straipsnyje „Ekonomika, veiksniai ir eiliniai gyvenimai“ vertina kaip reikšmingą ir siektiną antropologinio tiriamojo diskurso posūkį (Barth 1997). Grįžimas prie realaus žmogaus ir jo kasdienybės etnologui ar antropologui gali būti ir pretekstas peržvelgti nusistovėjusias socialinės bei kultūrinės antropologijos mokslo sąvokas, susistemintas struktūras ir jų tarpusavio ryšius. Galima rasti ne vieną atvejį, kai kasdieniai poreikiai ir tradicijos, daiktai ar situacijos buvo būdas įsigilinti į žmogiškuosius (žmonių) pasaulius. Tokiu pavyzdžiu galėtų būti 1999 m. išleistas Joy Hendry vadovėlis „Socialinės antropologijos įvadas: kitų žmonių pasauliai“, turintis tikslą skaitytojams parodyti, kas yra socialinė antropologija (Hendry 1999). Vadovėlis parašytas remiantis paskaitų ciklais ir skirtas pirmiausia studentams, pasirinkusiems socialinę antropologiją ar jos kursą. Pirmasis šios studijos skyrius vadinasi „Matant pasaulį“. Jame autorė supažindina skaitytoją su socialinės antropologijos disciplina. Skyrius prasideda poskyriu „Suvenyrai ir nosinės“, kur kalbama apie smulkius daiktelius, kuriuos paprastai turistai ir įvairūs keliautojai atsiveža iš svečių šalių. Materialūs, dažnai gražūs, bet nebūtinai ekonomiškai vertingi daiktai keliautojams primena jų patirtus išpūdžius ir aplankytas šalis. Bet tie daiktai iliustruoja ir tai, kaip skirtingose šalyse ir kultūrose tų pačių daiktų prasmės gali būti visiškai skirtingos. J. Hendry pateikia pavyzdį iš Japonijos. Ji pasakoja apie nosines, perkamas kaip paprastus ir pigius suvenyrus. Gražūs minkštos, vietiniais raštais išmargintos tekstilės gabalėliai yra panašūs į europietiškas nosines, tačiau Japonijoje jų funkcijos visiškai kitokios nei europiečiui įprastos. Pateikdama šį pavyzdį autorė

³ Dar vienu to pavyzdžiu galėtų būti Mičigano universiteto Kasdienio gyvenimo etnografijos centro (University of Michigan, Center for the Ethnography of Everyday Life) pasirinktas tyrinėjimo objektas – dirbančios amerikiečių šeimos <<http://ceel.psc.isr.umich.edu/>> [žiūrėta 2005 06 08].

norį parodyti, kaip nedidelis ir, atrodytu, visiems pažįstamas daiktas „ilustruoja esminį, visą antropologijos discipliną pagrindžiantį principą – tai, kad skirtingi žmonės skirtingai mato arba, antropologiniais terminais tariant, klasifikuoja daiktus“ (Hendry 1999: 18). Taip nosinė, kasdieniškas daiktas, tampa įvadas į kultūros pažinimą ir priemonė parodyti žmonių pasaulių skirtumus. Pažintis su konkrečia kultūra, prasidėjusi taip paprastai, pereina į išsamų kultūrinių prasmių ir socialinių santykių kompleksiško aiškinimą. J. Hendry, pradėjusi pokalbį nuo suvenyrų ir nosinių, nuosekliai skaitytoją atveda prie įvairialypių kultūrinių klasifikacijų, socialinės ir kultūrinės sąveikos, mainų, abipusiškumo, ritualo, visuomenės, estetikos, religijos, teisės ir tvarkos, politikos, giminytės ir ekonomikos – svarbių antropologinių diskursų, sudarančių disciplinos pagrindą. Akivaizdu, kad, suteikdama pirmenybę kasdieniam objektui, ji suteikia jam ir hegemoninę galią organizuoti episteminių diskursą.

Taigi teorinis ir metodologinis *kasdienybės* instrumentalumas gali būti ir būdas pažvelgti į konkrečią empirinę situaciją, ir būdas prisiliesti prie gyvenimo esmių bei įvairovės, dažnai pradingstančios žvelgiant iš toliau ar aukščiau.

Koks jis – artimas žmonių pasaulis?

Ši „Lietuvos etnologijos: socialinės antropologijos ir etnologijos studijų“ tomą sudaro įvairūs straipsniai: siekiantys istorinius laikus ir kalbantys apie šių dienų aktualijas, reflektuojantys valstietiškąjį gyvenimo būdą ir jaunimo organizacijų aktyvumo stimulus, priartinantys mums tolimus ir tik simboliškai pažįstamus dalykus bei žmones ir atskleidžiantys kalba kuriamos tikrovės subtilius niuansus. Jų temos yra savitai susijusios su kasdienybe. Jas visas vienija siekis etnografinį, istorinį ar socialinį faktą pamatyti iš labai arti ir konkrečiai – per daiktą, žmogų, žodį ar situaciją. Ir tai yra svarbiausias šio leidinio tikslas bei straipsnių atrankos kriterijus.

Sutvarkant laiką ir erdvę. Kasdienio gyvenimo tikrovė yra sutvarkyta tikrovė. Jos reiškiniai, atrodo, iš anksto suklasifikuoti pagal šablonus, kurie tarsi nepriklausomi nuo individo suvokimo ir jam primesti (Berger, Luckmann 1999: 36). Tai yra kultūrinė tikrovė, kur dėmuo „savaiame suprantama“ (Geertz sąvoka *common sense*; Geertz 1983) yra reikšmingas organizuojantis principas, o gyvenimo rutiniškumas atrodo kaip neišvengiama duotybė ir imperatyvas. Šioje realybėje reiškiniai lokalizuojami tam tikra tvarka, pvz., per biografijas, dienotvarkes ar kalendorius (Berger, Luckmann 1999: 43–44). Michaelis Herzfeldas, kalbėdamas apie tvarkų raiškas ir remdamasis Handelmano požiūriu į ritualo praktiką ir biurokratinį valdymą, teigia, kad ritualai, o ne tie, kurie juos

praktikuoja, formuoja juos gaminančią ir argumentuojančią tvarką. Ritualo logika, arba, kaip rašoma, „metalogika“, yra jo valdymo instrumentas (Herzfeld 2001: 254–277). Panašiai galima būtų pasakyti ir apie kasdienio gyvenimo tvarką bei jos veiksnius. Jie glūdi ne kur nors kitur, o pačioje kasdienybėje.

Šiuo atžvilgiu reikšmingas yra Vacio Miliaus straipsnis „Kasdienybės darbų pasiskirstymas Lietuvos kaime XIX a. antroje pusėje – XX a. pirmoje pusėje“. Jis skirtas valstiečio, žemdirbio bei gyvulių augintojo kasdienybei, kurią jis apibūdina trimis žodžiais – „gyvenimas – tai darbas“. Darbo imperatyvas darė įtaką kaimo visuomenei taip, kad gyvenimo ritmas buvo sutvarkytas pagal įvairius parametrus: metų ir metų laikotarpių ciklą, dienotvarkę, darbų pasiskirstymą pagal amžių, lytį, padėtį šeimoje ar poreikius. Gyvenimas buvo tarsi kasmet pasikartojantis darbų kalendorius, sužymėtas religinėmis, liaudiškai suvokiamomis šventėmis, įvykiais gamtinėje ir gyvenamojoje aplinkoje. Nusistovėjęs valstietiškojo gyvenimo ritmas tvarkė laiką reikalaudamas jį suskirstyti į etapus. O toks suskirstytas laikas bendruomeniniais papročiais (pvz., požiūriu į atsiliekančiuosius, talka) valdė individualiąsias kasdienybes, kur darbas, veikla, bendravimas pynėsi su poilsiu, malda. Taip organizuotas kaimo žmonių gyvenimas buvo individualus savo užduotimis ir tuo pat metu bendruomeninis savo nusistovėjusia ir įtakinga tvarka.

Vis dėlto tas kasdienybės ritmas ir jo kultūrinės prasmės nebuvo nekintančios. Politiniai įvykiai, valstybinių institucijų administracinė veikla, ideologijos ar ekonominės motyvacijos darė įtaką (žr.: *Pro ethnologia* 2003). Apie tai kalbama Žilvyčio Šaknio straipsnyje „Kitoks laikas“ jaunimo gyvenimo ritme“, nagrinėjant bažnytinį draudimą jaunimui linksmintis per adventą ir gavėnią. Čia iš valstietiškojo metinio ciklo ištraukiamas advento ir gavėnios laikotarpis kaip specifinis jaunimo bendrijos laikas, kuris, jų požiūriu, buvo nuobodus, lėtai slenkantis ir kupinas monotonijos. Autorius jį vadina „kitokiu laiku“. „Kitokiu laiku“ kaimo jaunimo gyvenime jį padarė bažnytinės normos ir jų laikymasis šeimoje bei vietinėje bendruomenėje. Tačiau istorijos eigoje besikeičiančios valstybinės ideologijos, švietimo politika, administracinės taisyklės ar politiniai įvykiai – tie toli nuo kaimo bendrijos nutolę veiksniai – įsiterpė į jį transformuodami jo prasmes, pavidalus bei suvokimą.

Politinės ir institucinės intervencijos į žemdirbio kasdienybę yra ne tik istorijos, bet ir dabarties realija. Vida Savoniakaitė straipsnyje „Bendruomenės teisingumas šiuolaikinėje ekonomikoje“ reflektuoja, kaip valstybės agrarinė politika, tarptautinių organizacijų veikla, kapitalo srautai įvairiais pavidalais ateina į valstietiškąjį gyvenimą ir ūkininkavimą, pagrįstą praktinės išminties logika ir pažymėtą lokalinės kultūros ženklais. Vidinis gėrybių paskirstymas, abipusiškumas, dovanos ir „bendruomenės teisingumas“ orientuoti į kasdie-

nės, įprastos tvarkos, solidarumo ir tapatumo puoselėjimą bei tęstinumą, o žemė ir darbas yra tie pastovūs elementai, kurie užtikrina žemdirbio būties esmės. Ir tai yra kontekstas, kuriame šiandienos globaliniai ekonominiai ir socialiniai pokyčiai įaudžiami į bendruomenės gyvenimą ir susiejami su kasdieniu poreikių tenkinimu, užuojauta vienas kitam, tradiciškai nustovėjusiais pasikeitimo tinklais. Waldemaras Kuligowski, apibūdindamas R. Sulima „Kasdienybės antropologiją“, atkreipia dėmesį į jo aprašomus miestiečių sodus, tas žmogui artimas vietas ir erdves, kur jis atsiskleidžia kaip kūrėjas, naujai kuriantis pasaulį pagal save ir formuojantis dar nesutvarkytą erdvę (Kuligowski 2001: 290). Tuo tarpu V. Savoniakaitės aptariama aukštaitiškoji žemdirbių bendruomenė išlaiko tradicinį žinojimą, kultūrinius ženklus ir, atrodytų, nekintamą kasdienybės erdvę. Tačiau akivaizdu, kad namų kūrimas joje ir tapatumas priklauso ne tik nuo vietinės bendrijos, bet ir nuo didžiulės rinkos, besidriekiančios anapus jos.

Priartinant tolimąjį pasaulį. Istorinės refleksijos, religinių autoritetų, socialinio elito gyvenimas ar visuomeninių politinių organizacijų veikla eilinio žmogaus kasdienybėje atrodo kaip anonimiškos abstrakcijos, esančios toli nuo „čia ir dabar“ (plg. Berger, Luckmann 1999: 50). Tačiau jos, kaip ir bet kurios kitos tikrovės, kadaise turėjo arba šiandien turi savąjį „čia ir dabar“ diskursą ir savąją kasdienybę, kuri gali atsiskleisti kitam ir būti pažini. Tačiau reikia, kad prie jos priartėtų tyrėjas.

Pauliaus Subačiaus straipsnis „Vyskupo kasdienybė: nutylėtas sufraganas Antanas Baranauskas“ gyvenimui gražina tai, kas, anot autoriaus, yra „iškritę iš kasdienybės“, yra „priešprieša kasdienybei“ ir „kasdienybės pertrūkis“. Tai dvasininko ir vyskupo pasaulis, turintis kitokią kasdieniškumo ir nekasdieniškumo derinį. Sakralioji erdvė čia yra kasdienybė ir darbas, o religingumas ne priešpriešinamas kasdieniam gyvenimui, bet siejamas su juo (žr.: Matakaitė 2003). Vyskupui pagalbininkui privalomų pareigų vykdymas, bažnytinės administracinės veiklos rutina, ūkinių ir finansinių reikalų tvarkymas yra ne tik dvasininko kasdienybė, bet ir kontekstas, kur vyksta ir kitokios transformacijos, pvz., kur tokie žmogui ypatingi ir šventiniai įvykiai kaip krikščynos, sutvirtinimo sakramentas, santuoka tampa eiliniaisiais įvykiais ar teisiniais, biurokatiškai reglamentuojamais įrašais raštinės kontoroje. Sakraliosios bažnytinės erdvės kasdienybė, atskleista per žmogaus – dvasininko biografiją, kalba ne tik apie bažnytinės institucijos nusistovėjusią funkcionavimo tėkmę, bet ir apie jo, kaip konkretaus žmogaus, gyvenimo ir asmenybės bruožus.

Įprasta manyti, kad krašto istorija kuriama politiniu lygiu, o jos aktyvūs veikėjai yra to krašto elitas. Tačiau, kaip aiškina Aušra Baniulytė straipsnyje „Italai XVI–XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdieniame gyvenime“, istoriškai reikšmingi įvykiai vyksta ne tik mūšio lauke, diplomatinėse

derybose ar valdovams priimant sprendimus, bet ir įvairialypėje socialinėje aplinkoje, esančioje šalia ir aplink politinį bei socialinį elitą. Kasdienio gyvenimo poreikių tenkinimas perkant, parduodant, statant, bendraujant, užsidirbant pinigų čia gali būti reikšmingas veiksnys. Autorė parodo, kaip italų pirkliai, amatininkai, menininkai, atvykstantys į Lietuvą savais tikslais, aktyviai įsitraukė į naujosios vietos gyvenimą ir prisidėjo jį keičiant. Jie įsikurdavo didikų dvaruose ir tapdavo jų artimais ir patikimais žmonėmis, užsiimdavo įvairia veikla, pradėdant prekybą ar bankininkyste ir baigiant menine kūryba bei amatu. Jie būdavo tarpininkai, per kuriuos būdavo palaikomi ryšiai tarp šių skirtingų valstybių aukštuomenių. Tačiau, svarbiausia, jie buvo tie, kurie, anot A. Baniulytės, į Lietuvos dvarus nešė Vakarų Europos kultūrą.

Asmeninės motyvacijos, privataus gyvenimo strategijos yra reikšmingas veiksnys, skatinantis bet kokią žmonių aktyvumą, kartu ir politinį. Vilius Ivanuskas tai akivaizdžiai parodo savo straipsnyje „Europa“ kasdienybėje: identitetai ir strategijos“. Ignoruodamas požiūrį, kai į politines ir visuomenines strategijas bei jų įgyvendinimą žvelgiama per viešai deklaruojamus tikslus ir uždavinius, politinį vyksmą ar statistinę procesų analizę, t. y. tą aukštąjį makrolygmenį, jis nusileidžia prie žmonių bei jų asmeninių patirčių (Runnel 2003). Siekdamas iš arčiau tirti Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą procesą, jis pasirinko nevyriausybinės organizacijos, dalyvaujančias įvairiose Europos Sąjungos ir jos šalių programose bei projektuose. Paaiškėjo, kad organizacijų kasdienybė, neformalus ir artimas žmonių bendravimas, asmeninės jų dalyvių gyvenimo strategijos yra reikšmingi, žmones telkiantys veiksniai, keičiantys individualius įpročius naujomis kolektyvinėmis patirtimis bei kuriantys naujas tapatybes (žr.: Čepaitienė 2004). Akivaizdu, jog politinis vyksmas turi ne tik savo kasdienybę, bet ir tai, kad kasdienybėje gali glūdėti iniciatyva tą vyksmą plėtoti.

Kalba kuriama tikrovė. Kasdienybė – tai tiesioginis bendravimas, kuris neįmanomas be kalbos. Tačiau būtų netiesa pasakyti, kad kasdienybė – tai vien diskursas. Priešingai, kalba kasdienybėje tampa „materiali“, o žodžio ir kalbėjimo formalusis pavidalas įgyja autoriteto galią. Bet kuri gyvenimo tikrovė, kuriama kalba, čia siekia būti objektyvi ir faktiška ir ją galima paliesti, Hymes žodžiais tariant, „kalbėjimo etnografijoje“ (žr.: Duranti 2003).

Vidos Beresnevičiūtės straipsnyje „Etninės grupės ir socialiniai kalbos aspektai“ į kalbą žiūrima kaip į vieną etniškumo bruožų, nors kai kurie etnografiniai pavyzdžiai, pvz., Lietuvos lenkų atvejis, rodo, kad kalba kartais suvokiama tik kaip komunikacijos priemonė ir gali nieko bendra neturėti su etniškumu (Daukšas 2004). Tačiau kasdieniame bendravime etniškai reikšmingi gali būti ne kalba, bet įvairūs kalbėjimo aspektai: akcentas, intonacija, žodžiai ir jų pa-

sirinkimas ar kalbos klaidos. Kaip pavardė ar vardas, jie tampa prasmingais tapatumo ženklais, susijusiais ne tik su etnine, bet ir su socialine bei kultūrine identifikacija. Šios kultūrinės kalbėjimo raiškos yra neutralios, tačiau įgyja vertybines prasmes atsidūrusios tam tikrame kontekste. Pavyzdžiui, akcentas, kaip ir pavardė, gali būti eksponuojamas kaip politiškai ir strategiškai ypač reikšmingas simbolinis kapitalas; lygiai taip pat jis gali būti slepiamas. V. Beresnevičiūtė atkreipia dėmesį į ryšį tarp žmogaus socialinės padėties visuomenėje ir teisės savo kalbėjimu skirtis nuo kitų. Kita vertus, akivaizdu, kad kalba ir kalbėjimas, kaip ir visi kiti kultūriniai dalykai, įgyja galią atsidūrę politiniame lauke ir čia pat ją praranda kasdieniame bendravime tapdami komunikacijos priemone.

Politinis diskursas esminių pasikeitimų laikotarpiu dažnai absorbuoja visas gyvenimo raiškas. Eilinių žmogų jis pasiekia įvairiai. Monika Frėjutė-Rakauskienė straipsnyje „Etniškumo dėmenys žiniasklaidoje: Lietuvos spauda rusų kalba apie narystę ES“ aiškina, kad žiniasklaida priartina politinį diskursą prie konkretaus žmogaus. Laikraštis, televizija ar radijas yra tarsi tarpininkai ar vertėjai, išverčiantys politinių įvykių kalbą į kiekvienam žmogui suprantamą ir kasdien girdimą. Jie yra tarsi socialinio žinojimo gamintojai arba kūrėjai. Tačiau tame žiniasklaidos kuriamo žinojimo pavidale M. Frėjutė-Rakauskienė neranda ir neatpažįsta vartotojo, į kurį žiniasklaida siekia būti orientuota (Herzfeld 2001). Taigi akivaizdu, kad kasdienis viešasis politinis diskursas ir kasdienės socialinės patirtys bei santykiai gali būti dvi skirtingos, nesusiliečiančios tikrovės.

Visai kitokią kalbos vaidmenį atskleidžia Vytautas Tumėnas, analizuodamas juostų ornamentų pavadinimus. Jis parodo, kaip, suteikiant ornamentui pavadinimą, artimos ir kasdienės aplinkos vaizdiniai perkeliama į jokios prasmės neturinčią vizualinę abstrakciją. Taip abstraktūs tekstiliniai raštai, įgiję pavadinimą, tampa konkretūs ir integruoti į žmonėms įprastą aplinką. Kita vertus, pavadinimuose fiksuoti fragmentuotos kasdienės aplinkos vaizdiniai, tapę abstrakcijomis, yra supoetinami ir virsta prasminiais ženklais, funkcionuojančiais kitame – mitopoetiniame – kontekste.

Tarp daiktų. Nėra kasdienybės be daiktų. Mes gyvename tarp daiktų. Daiktai kaip rutina „ateina natūraliai“ (Löfgren 1997: 104). Jie juda tarp žmonių kasdien sąveikaudami, lygiai kaip žmonės juda tarp daiktų. Kasdieniai gyvenimai yra tokie, kokie yra daiktai, esantys įprastose vietose ir tapę judėjimo bei veiksmo orientyrais (Edensor 2002: 104). Tačiau čia nagrinėjami šventųjų atvaizdai, paminklai ar žaislai yra visiškai ne tie įprasti ir kasdienybėje neišvengiami daiktai. Priešingai, tai daiktai, atėję iš kitur, ir be jų galima būtų apsieiti. Tačiau jie yra šalia ir privalo būti. Jeigu jų nėra, jie padaromi, nes jų pasigendama.

Skaidrė Urbonienė straipsnyje „Šventųjų atvaizdai kasdienybėje: vieta, reikšmės ir funkcijų transformacijos“ aptaria liaudiškąją skulptūrą – šventųjų atvaizdus kaimo sodybose, laukuose, pakelių koplytėlėse ar koplytstulpiuose. Tai religiniai objektai, tačiau jų prasmės nėra tik religinės, jos susijusios su žmonių ar šeimų buitiniu gyvenimu, įvairiais įvykiais. Šventųjų atvaizdai sodybų erdvėse turi savas vietas, nes tikimasi, kad jie atlieka užduotis saugoti tų sodybų žmones, aplinką ar atmintį. Būdami savitame statinyje – koplytėlėje ar kryžiuje – ir kasdien matomi, jie išsiskiria iš kitų sodybos objektų ir tarsi prašo, kad su jais būtų elgiamasi kitaip. Tas ypatingas elgesys ne vienkartinis, o kasdienis ir pasikartojantis. Jis įprasmina religinį arba estetinį požiūrį. Tačiau, svarbiausia, jis išlaiko sodybos paminklą kasdienybėje ir arti žmogaus.

Paminklų prasmės ir funkcijos nagrinėjamos Rasos Čepaitienės straipsnyje „Nuo monumento prie „smūtkelio“: atmintis ir kasdienybė paminkluose“. Čia į paminklą žiūrima kaip į simbolinį objektą – pranešimą, nuolat kažką kalbantį, primenantį, ką nors įamžinantį ir prasmes įgyjantį individualios, kolektyvinės ir šeimos patirties bei atminties kontekste. Tačiau bet kuris pranešimas siekia kontakto ir turi savo kalbėtoją bei klausytoją (Ricoeur 2000), o santykis tarp pranešimo ir kalbėtojo bei tarp pranešimo ir klausytojo gali būti dialektiškas bei paradoksalus. Tai rodo įvairūs paminklų likimai. Bet svarbiausia yra tai, kad paminklas, kaip aiškina R. Čepaitienė, liudija kitą tikrovę nei kasdienė ir yra už šios tikrovės ribų. Todėl jo kasdienė būtis yra kitokia. Tačiau būdamas artimoje erdvėje jis „kalbasi“ su bet kuriuo pro šalį einančiu žmogumi ir priartina prie jo tą „kitokią“ tikrovę. Ši jo kasdienybė ir jo perduodamas „pranešimas“ tampa jo likimo lėmėjais.

Šventųjų atvaizdai ir paminklai yra ypatingi ir unikalūs kūriniai. Jie tarsi atstovauja žmogaus kūrybos pavyzdžiams. Tačiau kūrybingumas kaip nuolatinis vyksmas (Löfgren 1997) bene akivaizdžiausiai pasireiškia visai kitur, darant ir naudojant, atrodytų, mažai reikalingus ir trumpalaikius daiktus – žaislus. Kaimo gyvenime tas kūrybingumas buvo nepaliaujamas ir nesureikšmintas. Tai buvo piemenukų, vaikų, tėvų ar amatininkų meistravimas laisvu nuo darbo metu, kupinas išradingumo, mėgdžiojimo ir smalsumo. Nijolė Pliuraitė straipsnyje „Žaislai liaudies kultūroje“ apibūdina muziejų kolekcijose esančius ir iš etnografinių aprašų žinomus liaudiškuosius žaislus ypač kreipdama dėmesį į medžiagas, gamybos būdus, veikimo principus. Dinamiškumas, schemiškumas ir apibendrinimas, būdingas namuose pagamintiems žaislams, palikdavo erdvės kūrybai. Kūryba čia buvo laisvalaikio, žaidimo, pramogų, lygiai taip pat auklėjimo dalis, įsiterpusi į kasdieniškų darbų monotonią.

Vietoj išvadų

Konferencijos „Kasdienybė ir kultūra“ pavadinime sąvokos „kasdienybė“ ir „kultūra“ buvo sudėtos greta, tačiau atskirtos neutraliu žodeliu „ir“, paliekant jų laisvą tarpusavio santykį bei sąveiką. Gali kilti abejonių, ar toks atskyrimas buvo tikslingas. Tuo labiau kad pranešimai, skaityti konferencijoje, kaip ir šio leidinio straipsniai, kalba apie tai, kad kultūra ir kasdienybė neatsiejamos. Nes kasdienybėje kultūra apčiuopiama įvairiais pavidalais, čia vyksta nuolatinė kūryba, kur pinasi ir atsiskiria įvairios sritys, kur atsiranda nauji sprendimai ar išsaugomi senieji. Intymioje kasdienybės erdvėje kristalizuojasi kultūrinės prasmės, formų ir raiškų įvairovė bei aiškinimai, atsiskleidžia loginiai ryšiai, identifikuojami veiksniai. Galų gale kasdienybę ir kultūrą sieja socialinio žinojimo autoritetas.

Ir vis dėlto manau, kad šios dvi sąvokos turi būti atskirtos. Tačiau atskirtos tik todėl, kad padėtų suvokti esant abipusį bei lygiavertį jų tarpusavio ryšį. Jos turi būti atskirtos, kad būtų aišku, jog kasdienybė yra ta erdvė, kurioje vyksta nuolatinis kultūrinis vyksmas, o kultūra yra ta tvarka, kuri suteikia kasdienybei pavidalą.

Literatūra

- Barth Fredrik. 1997. Economy, Agency and Ordinary Lives, *Social Anthropology* 5(3): 233–242.
- Berger L. Peter, Luckmann Thomas. 1999. *Socialinis tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius: Pradai.
- Bernotienė Stasė. 1974. *Lietuvių liaudies moterų drabužiai XVIII a. pab. – XX a. pr.* Vilnius: Mintis.
- Boholm Asa. 1983. *Swedish Kinship: An Exploration into Cultural Processes of Belonging and Continuity*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Bourdieu Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Butkevičius Izidorius. 1971. *Lietuvos valstiečių gyvenvietės ir sodybos*. Vilnius: Mintis.
- De Certeau Michel. 1980. *The Practise of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Čepaitienė Auksuolė. 2001. *Verpimas Lietuvoje: liaudies kultūros likimas*. Vilnius: Diemedžio leidykla.
- Čepaitienė Auksuolė. 2003a. Giminytė ir socialinis bei kultūrinis tapatumas dabartinėje Lietuvos visuomenėje, *Lietuvių katalikų mokslo akademija: Suvažiavimo darbai* 18(1): 197–207.

- Čepaitienė Auksuolė. 2003b. *The Local Conceptualisation of Assisted Reproductive Technologies and the Family Discourse*. Pranešimas, skaitytas projekto „Viešasis genetikos supratimas: tarpkultūrinis ir etnografinis „naujosios genetikos“ ir socialinio tapatumo tyrimas“ seminare Budapešte 2003 m. birželio 26–28 d.
- Čepaitienė Auksuolė. 2004. *Conflicting Memories: Personal Life Strategies and a Vision of a State*, Paladi-Kovacs A. (ed.). *Times, Places, Passages: Ethnological Approaches in the New Millennium*: 279–292. Budapest: Akademiai Kiado.
- Daniliauskas Antanas. 1970. *Šiaurės rytų Lietuvos pramonės darbininkų materialinė kultūra*. Vilnius: Mintis.
- Daukšas Darius. 2004. *Ethnicity, Filiation, Roots and Inscription: Lithuanian Case*. Pranešimas, skaitytas projekto „Viešasis genetikos supratimas: tarpkultūrinis ir etnografinis „naujosios genetikos“ ir socialinio tapatumo tyrimas“ seminare Paryžiuje 2004 m. birželio 17–19 d.
- Dundulienė Pranė. 1963. *Žemdirbystė Lietuvoje: nuo seniausių laikų iki 1917 metų*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Duranti Alessandro. 2003. *Language as Culture in U. S. Anthropology: Three Paradigms*, *Current Anthropology* 44(3): 323–247.
- Edensor Tim. 2002. *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Oxford, New York: Berg.
- Ekholm-Friedman Kaja, Friedman Jonathan. 1995. *Global Complexity and the Simplicity of Everyday Life*, Miller D. (ed.). *Worlds Apart: Modernity through the Prism of the Local*: 134–167. London and New York: Routledge.
- Eliade Mircea. 1997. *Šventenybė ir pasaulietiškasumas*. Vilnius: Mintis.
- Geertz Clifford. 1983. *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*. London: Fontana Press.
- Greimas Algirdas J. 2004. *Apie netobulumą*. Vilnius: Baltos lankos.
- Harris Marvin. 1995. *Kultūrinė antropologija*. Kaunas: Tvermė.
- Hendry Joy. 1999. *An Introduction to Social Anthropology: Other People's Worlds*. London: Macmillan Press.
- Herzfeld Michael. 2001. *Anthropology: Theoretical Practise in Culture and Society*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Highmose Ben. 2002. *Everyday Life and Cultural Theory: An Introduction*. London and New York: Routledge.
- Kudirka Juozas, Milius Vacys, Vyšniauskaitė Angelė. 1983. *Valstiečių verslai*. Vilnius: Mokslas.
- Kuligowski Waldemar. 2001. *Wokól codzienności*, *Lud* 85: 289–296.
- Lefebvre Henri. 1991. *The Critique of Everyday Life* 1. London: Verso.
- Löfgren Orvar. 1997. *Scenes from a Troubled Marriage: Swedish Ethnology and Material Culture Studies*, *Journal of Material Culture* 2(1): 95–113.

- Mastonytė Marija. 1964. Drabužiai, Vyšniauskaitė A. (sud.). *Lietuvių etnografijos bruožai*: 332–385. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Matakaitė Sonata. 2003. Individualus religingumas ir kasdienis gyvenimas, *Filosofija, sociologija* 1: 37–42.
- Merkiene Regina. 1965. Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitį ir kultūrą, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija* 1: 135–172.
- Merkiene Regina. 1966. Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitį ir kultūrą, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija* 1: 121–140; 2: 246–264; 3: 167–183.
- Merkiene Regina, Milius Vacys. 1979. *Žemės ūkio inventoriųs*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Milius Vacys. 1959. Lietuvių valstiečių maistas XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje, *Iš lietuvių kultūros istorijos* 2: 257–268.
- Morkūnas Vitalis. 1977. *Nuo tamsos iki tamsos: žemės ūkio darbininkų buitį Lietuvoje 1919–1940 m.* Vilnius: Mokslas.
- Narusk Anu. 1997. Perception of Social Problems and the „Real“ Life, Taljūnaitė M. (ed.). *Everyday Life in the Baltic States. Social Studies* 3: 9–23. Vilnius: Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology.
- Pro Ethnologia* 16: *Studies on Socialist and Post-socialist Everyday Life*. 2003. Tartu: Estonian National Museum.
- Ricoeur Paul. 2000. *Interpretacijos teorija: diskursas ir reikšmės perteklius*. Vilnius: Baltos lankos.
- Runnel Pille. 2003. Europe as a Measure of Change: Soviet-Time Values and the Construction of Estonian's Post-Communist Turn to Europe, *Pro Ethnologia* 16: 113–133.
- Taljūnaitė Meilė (ed.). 1997. *Everyday Life in the Baltic States. Social Studies* 3. Vilnius: Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology.
- Trouillot Michel R. 2001. The Anthropology of the State in the Age of Globalization: Close Encounters of the Deceptive Kind, *Current Anthropology* 42 (1): 125–138.
- Vyšniauskaitė Angelė. (sud.). 1964. *Lietuvių etnografijos bruožai*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

An Introduction into the Study of Everyday Life: Everyday Life as the Culture Ordering Space

Auksuolė Čepaitienė

Summary

This article deals with the idea explicated in the fifth volume of "Lithuanian Ethnology: Studies in Social Anthropology and Ethnology", which sets its specific interest in the study of everyday life and culture. It discusses aspects methodologically significant for the analysis of this research theme, as well as those represented in the papers of the authors of this volume.

Here, conceptualisation of everyday life rests on Berger's and Luckmann's point of view that reality of our everyday lives is organised around the "here" of our bodies and the "now" of our present (Berger, Luckmann 1999/1966). Both, intersubjectivity of the social world and objectivity of social facts, are the influential aspects which shape the epistemologies of the theme. Within this theoretical and methodological context, the paper aims to look at everyday life as a discourse, and as physically close human reality. It shows how the space of everyday tends to include various phenomena, which are and are not necessarily physically present, and establishes the order in its own particular way. It discusses how the discourse and the space of everyday re-categorises and transforms the human world full of things, ideas, symbols, social relations, rituals, meanings and values, while setting the light on one area or items and shadowing the other. Although it is apparent that everyday reality is defined through detachment from symbolic worlds, and tendencies of routinising are advocating stability the change, dynamism and creativity seems to be its part and parcel as well. The enduring persistence of life rhythm might be changed with the new ordering of time; the distant areas, the celebrity or the symbolic events might enter into everyday and become intergrated and transformed easily; the holistic images of the worlds there become fragmented and the details emphasised. All those dynamic aspects of everyday life, which are discussed by the authors of this volume, are referred in this paper as well.

To generalise, the article underlines the ethnographic explicitness and cultural instrumentality of everyday reality and tries to show its conceptual and methodological significance. It suggests that everyday life, as the social space situated around the "here" and the "now" and culture, are in reciprocal relationship. It emphasises that everyday life is the space for cultural development where it becomes enduring, and culture is the order, which provides the form and shape for everyday life.